

VBK – 8 april 2018

Lezing Genesis 3: 1-14

3¹Van alle in het wild levende dieren die God, de HEER, gemaakt had, was de slang het sluwst. Dit dier vroeg aan de vrouw: ‘Is het waar dat God gezegd heeft dat jullie van geen enkele boom in de tuin mogen eten?’ 2²‘We mogen de vruchten van alle bomen eten,’ antwoordde de vrouw, 3³‘behalve die van de boom in het midden van de tuin. God heeft ons verboden van de vruchten van die boom te eten of ze zelfs maar aan te raken; doen we dat toch, dan zullen we sterven.’ 4⁴‘Jullie zullen helemaal niet sterven,’ zei de slang. 5⁵‘Integendeel, God weet dat jullie de ogen zullen opengaan zodra je daarvan eet, dat jullie dan als goden zullen zijn en kennis zullen hebben van goed en kwaad.’ 6⁶De vrouw keek naar de boom. Zijn vruchten zagen er heerlijk uit, ze waren een lust voor het oog, en ze vond het aantrekkelijk dat de boom haar wijsheid zou schenken. Ze plukte een paar vruchten en at ervan. Ze gaf ook wat aan haar man, die bij haar was, en ook hij at ervan. 7⁷Toen gingen hun beiden de ogen open en merkten ze dat ze naakt waren. Daarom regen ze vijgenbladeren aan elkaar en maakten er lendenschorten van. 8⁸Toen de mens en zijn vrouw God, de HEER, in de koelte van de avondwind door de tuin hoorden wandelen, verborgen zij zich voor hem tussen de bomen. 9⁹Maar God, de HEER, riep de mens: ‘Waar ben je?’ 10¹⁰Hij antwoordde: ‘Ik hoorde u in de tuin en werd bang omdat ik naakt ben; daarom verborg ik me.’ 11¹¹‘Wie heeft je verteld dat je naakt bent? Heb je soms gegeten van de boom waarvan ik je verboden had te eten?’ 12¹²De mens antwoordde: ‘De vrouw die u hebt gemaakt om mij terzijde te staan, heeft mij vruchten van de boom gegeven en toen heb ik ervan gegeten.’ 13¹³‘Waarom heb je dat gedaan?’ vroeg God, de HEER, aan de vrouw. En zij antwoordde: ‘De slang heeft me misleid en toen heb ik ervan gegeten.’ 14¹⁴God, de HEER, zei tegen de slang: ‘Vervloekt ben jij dat je dit hebt gedaan, het vee zal je voortaan mijden, wilde dieren wenden zich af; op je buik zul je kruipen en stof zul je eten, je hele leven lang.

Lied: 944: 1 en 3 (o Heer, verberg u niet voor mij)

Lezing N.T.: Johannes 20: 24-29

24²⁴Een van de twaalf, Tomas (dat betekent ‘tweeling’), was er niet bij toen Jezus kwam. 25²⁵Toen de andere leerlingen hem vertelden: ‘Wij hebben de Heer gezien!’ zei hij: ‘Alleen als ik de wonden van de spijkers in zijn handen zie en met mijn vingers kan voelen, en als ik mijn hand in zijn zij kan leggen, zal ik het geloven.’ 26²⁶Een week later waren de leerlingen weer bij elkaar en Tomas was er nu ook bij. Terwijl de deuren gesloten waren, kwam Jezus in hun midden staan. ‘Ik wens jullie vrede!’ zei hij, 27²⁷en daarna richtte hij zich tot Tomas: ‘Leg je vingers hier en kijk naar mijn handen, en leg je hand in mijn zij. Wees niet langer ongelovig, maar geloof.’ 28²⁸Tomas antwoordde: ‘Mijn Heer, mijn God!’ 29²⁹Jezus zei tegen hem: ‘Omdat je me gezien hebt, geloof je. Gelukkig zijn zij die niet zien en toch geloven.’

Lied: 825: 1 en 4 (De wereld is van hem vervuld)

Geliefde mensen van God onze Heer,

Vandaag wil ik met u nadenken over kennis. Kennis lijkt ons soms in de weg te zitten in ons geloof. Hoe meer we te weten komen, zowel in het gewone leven, als in de wetenschap, hoe minder ruimte er overblijft voor God. Althans, zo lijkt het.

Wanneer we God gebruiken als verklaring voor datgene wat we nog niet weten, wanneer hij fungeert als een stoplap voor de gaten in onze kennis, dan wordt de ruimte die we voor God laten steeds kleiner. Dan lijkt het of geloof en wetenschap als water en vuur zijn. Het verhaal uit genesis 3 zou je dan kunnen opvatten als een waarschuwing om niet al te hongerig te zijn naar kennis.

Toch wil ik nu alvast verklappen dat mijn conclusie vandaag niet zal zijn dat kennis haaks staat op geloven. Dat geloven alleen voor de dommen is.

Historisch-kritisch onderzoek over het ontstaan van de Bijbelverhalen heeft ons bijvoorbeeld juist geholpen om te begrijpen wat de verhalen ons willen vertellen. Te lang zijn ze als op zichzelf staande, goddelijke openbaringen gezien. Ze zouden niet door plaats en tijd bepaald zijn, geen menselijke invloeden bevatten, alleen zuivere godskennis openbaren.

Op deze absolute manier gelezen en verstaan kon het verhaal over Adam en Eva ons niets anders vertellen dan de geschiedenis van de mensheid, die goed geschapen was, maar door de verleiding van de slang ten prooi was gevallen aan de zonde.

Maar ik denk dat we het verhaal anders moeten benaderen. Het helpt om het te lezen vanuit de context waarin het geschreven is en dat was in de zesde eeuw voor Christus. Het volk Israël was in ballingschap. En de schrijver zal zich, net als de profeten uit zijn tijd, hebben afgevraagd wat de oorzaak was van deze ballingschap.

Hij kijkt terug in de geschiedenis die zijn volk samen beleefd heeft met God. Een geschiedenis van God die weet wat goed is voor zijn volk. God die het goede voor heeft met zijn volk. Tegelijk is het de geschiedenis van een volk dat ervoor kiest om God de rug toe te keren en zijn eigen weg te gaan. Daar zit de verteller mee. Hij weet zich er geen raad mee. Hoe is het volk op deze weg terecht gekomen, deze weg die uitliep op de verstrooiing? Waar is het misgegaan?

En dan begint hij te vertellen. Eerst over het paradijs, het verloren paradijs. Gods goede schepping, waarin de mens en zijn medemens in harmonie met elkaar leefden, zonder angst of schaamte. Zo stelt de schrijver zich de wereld voor zoals God die bedoeld heeft. En de mensen leefden niet alleen in harmonie met elkaar, maar ook met God.

Maar ergens moet het mis zijn gegaan. Ergens moet de mens zich de mogelijkheid hebben toegeëigend om kwaad te doen, willens en wetens. Dat concludeert de schrijver niet op basis van historische kennis over de eerste mensen, maar dat concludeert hij op grond van wat hij om zich heen heeft zien gebeuren. De mensen, ook hijzelf, hebben de neiging om steeds weer verkeerde keuzes te maken, om niet trouw te zijn aan God. Juist in de ballingschap dringt het besef van eigen falen door.

Hoe komt het toch dat we steeds weer het verkeerde kiezen. Had God ons niet beter wat minder vrij en verantwoordelijk kunnen maken? We hebben er een aardig zootje van gemaakt.

Die mogelijkheid om het kwade te kiezen kan niet de bedoeling zijn geweest, heeft de schrijver misschien gedacht. Die mogelijkheid had er beter niet kunnen zijn. Daarom vertelt hij een verhaal waarin God de mens waarschuwt om niet te eten van de boom van kennis van goed en kwaad. En dat Adam en Eva dit toch doen, is niet omdat ze dit zelf hebben bedacht, maar omdat de slang hen dit heeft ingefluisterd. De slang die in veel oosterse tradities wijsheid symboliseert, is hier een onbetrouwbare raadgever. Hij verdraait de woorden van God en brengt Eva in de verleiding.

En de verteller laat in het taalgebruik van de slang heel subtiel zien wat er mis gaat. Wanneer hij als verteller over God spreekt, noemt hij hem JHWH Elohiem. In onze vertaling is dat God, de HEER. Maar wanneer de slang en Eva met elkaar over God spreken, dan gebruiken ze alleen het woord Elohiem: God.

Juist die onuitsprekelijke eigenaam van God, JHWH, ik ben die ik ben, wordt achterwege gelaten wanneer de slang aan Eva vertelt wat de gevolgen zullen zijn van het eten van de verboden vrucht.

God wordt in hun gesprek naar beneden gehaald, een god als alle goden, en Eva wordt voorgehouden dat ze net zoveel zal weten als deze God. Of om het in de woorden van de slang te zeggen:

‘God weet dat jullie de ogen zullen opengaan zodra je daarvan eet, dat jullie dan als goden zullen zijn en kennis zullen hebben van goed en kwaad.’

Maar nadat zij hebben gegeten worden hun ogen voor iets heel anders geopend: ze zijn niet groter geworden, maar klein, naakt en kwetsbaar. Ze zijn hun onbevangingheid kwijtgeraakt en worden vreemden voor elkaar, mensen die iets te verbergen hebben. En ze schamen zich niet alleen voor elkaar, maar ook voor God.

En wanneer God hun schaamte bemerkt weet Hij dat er gegeten is van de boom van de kennis. En hij spreekt drie vervloekingen uit, over de slang, dat hij moet kruipen, over de vrouw dat ze met pijn en moeite zal baren en ondergeschikt zal zijn aan haar man en over het bewerken van de aarde dat het zwaar zal zijn. Zo ziet het leven eruit voor de mens die als God wilde zijn: er is vervreemding tussen man en vrouw, tussen mens en dier, en tussen de mens en de aarde. Wie zichzelf vergoddelijkt, ontmenselijkt.

Tot zover het verhaal van de verteller uit de tijd van de ballingschap.

Laten we nu de sprong proberen te maken naar onze huidige tijd. Wat vertelt het verhaal ons dan vandaag?

Tegenover godsdienstige betweterij en religieus fundamentalisme vertelt dit verhaal dat wij mensen niet moeten denken dat wij kennis hebben van goed en kwaad. Alleen God kan daarover oordelen. Wie op die rechterstoel plaatsneemt verlies al gauw zijn menselijkheid. Voorbeelden komen er helaas elke week weer bij: orthodoxe christenen die zich wapenen in hun strijd tegen het kwaad, moslimterroristen die dood en verderf zaaien. Geen wonder dat godsdienst door sommigen wordt verbonden met oorlog en geweld.

Maar ik hoor in verhalen als deze juist een oproep tot het omgekeerde. Ik hoor erin dat wij niet moeten denken dat we een oordeel kunnen vellen over wat goed is en wat verkeerd. In plaats van deze kennis heeft God ons de Torah gegeven; aanwijzingen voor een leven in vrede. Rechtvaardigheid, niet als een theorie of als een oordeel over een ander, maar als een manier van leven.

En lees ik in dit verhaal ook een bemoediging voor mensen die soms bang zijn geen houvast meer te hebben in hun geloof, omdat steeds meer zekerheden wegvallen. Dit verhaal vertelt dat wij ons houvast niet in grote zekerheden moeten zoeken, niet in alles omvattende theorieën.

God is groter dan wij kunnen denken. Hij is de gans Andere.

Wij kunnen ons ‘mensen-perspectief’ niet overstijgen. Wij hoeven niet als God te worden. Maar wij kunnen elkaar wel verhalen en gelijkenissen vertellen over God, zoals Jezus ons het heeft voorgedaan. Verhalen over Adam en Eva, over het volk in de woestijn, over Jezus en over Thomas. Zo steken we lichtjes aan voor elkaar, lichtjes voor als het donker is, lichtjes die ons de weg wijzen en die ons vertellen dat Gods naam een belofte is: Ik zal er zijn. Amen